

AKTYORLIK SAN'ATIDA IMPROVIZATSIYANING O'RNI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i01.008>

Ravshan Pulatovich Zununov
Qo'qon davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada aktyorlik san'atida improvizatsiyaning o'rni keng nazariy va amaliy kontekstda tahlil qilinadi. Improvizatsiyaning aktyor ijodiy tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyati, sahnaviy haqiqatni yaratishdagi funksiyasi hamda obraz ustida ishlash jarayoniga ta'siri jahon va o'zbek teatrshunoslari qarashlari asosida yoritiladi. Shuningdek, o'zbek teatr san'ati rivojida improvizatsiyaning milliy xususiyatlari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: aktyorlik san'ati, improvizatsiya, sahnaviy haqiqat, obraz, ijodiy erkinlik, o'zbek teatri

THE ROLE OF IMPROVISATION IN THE ART OF ACTING

Ravshan Pulatovich Zununov
Kokand State University

Abstract: This scientific article analyzes the role of improvisation in the art of acting in a broad theoretical and practical context. The importance of improvisation in the development of the actor's creative thinking, its function in creating stage reality, and its impact on the process of working on the image are covered based on the views of world and Uzbek theater scholars. Also, the national characteristics of improvisation in the development of Uzbek theater art are revealed.

Keywords: acting, improvisation, stage reality, image, creative freedom, Uzbek theater

Aktyorlik san'ati inson ruhiyati, tafakkuri va hissiy dunyosini badiiy obraz orqali ifodalovchi murakkab ijodiy faoliyatdir. Ushbu san'atning asosiy vazifasi tomoshabinda sahnaviy haqiqat tuyg'usini uyg'otishdan iborat. Bu jarayonda improvizatsiya aktyorning ijodiy erkinligini ta'minlovchi muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. O'zbek teatrshunosi M.Qodirov aktyor ijrosining tirikligi va ta'sirchanligi uning sahnada erkin fikrlashi va vaziyatga moslashish qobiliyatiga bog'liqligini ta'kidlaydi. Bu jihat bevosita improvizatsiya bilan chambarchas bog'liq.

Zamonaviy teatr nazariyasida improvizatsiya aktyorlik mahoratini shakllantiruvchi asosiy komponentlardan biri sifatida baholanmoqda.

Improvizatsiya aktyorlik san'atida tayyorgarliksiz harakat emas, balki chuqur ichki bilim, tajriba va badiiy tafakkurga asoslangan ijodiy jarayondir. Aktyor sahnada improvizatsiya orqali matndan tashqariga chiqmasdan, uning ichki mazmunini boyitadi. Teatrshunos T.Jalilov aktyor ijodida improvizatsiyani sahnaviy jarayonning tabiiy davomchisi sifatida baholab, uni aktyorning ichki kechinmalarini tashqi ifodaga aylantiruvchi mexanizm deb hisoblaydi. Uning fikricha, improvizatsiya aktyorni shablon ijrodan xalos etadi.

Aktyorlik mahoratida improvizatsiyaning asosiy funksiyalari mavjud. Improvizatsiya aktyorlik san'atida quyidagi muhim funksiyalarni bajaradi: aktyorning ijodiy tafakkurini faollashtiradi, sahnaviy vaziyatga moslashuvchanlikni oshiradi, obrazning ichki mantiqini chuqurlashtiradi, tomoshabin bilan bevosita emotsional aloqa o'rnatadi.

O'zbek teatr arbobi Mannon Uyg'ur aktyor sahnada "jonli yashashi" zarurligini alohida ta'kidlab, har bir rol ijrosida ijodiy yangilik bo'lishi lozimligini qayd etgan. Bu yangilik ko'pincha improvizatsiya orqali yuzaga chiqadi.

Jahon teatr san'atida Stanislavskiy tizimi va improvizatsiyaga nazar tashlaymiz. K.S.Stanislavskiy tizimida improvizatsiya aktyorning sahnada yashashi tamoyili bilan uzviy bog'liq. Uning "agar" konsepsiyasi aktyorni vaziyatni real hayotiy sharoit sifatida qabul qilishga undaydi. O'zbek teatrshunosi A.Rasulov Stanislavskiy tizimining o'zbek teatrida qo'llanilishi haqida fikr yuritarkan, improvizatsiya milliy aktyorlik maktabining tabiiy xususiyatlariga mos tushishini ta'kidlaydi.

O'zbek an'anaviy teatr san'atida improvizatsiya muhim o'rin tutgan. Xalq tomoshalari, masxarabozlik va qiziqchilik san'atida aktyorlar matnga qat'iy bog'lanmagan holda ijro etganlar. Teatrshunos Sh.Rizayev o'z tadqiqotlarida xalq teatrida improvizatsiya tomoshabin bilan jonli muloqot vositasi bo'lganini, aktyorlar vaziyatga qarab ijroni o'zgartirganini qayd etadi. Bu holat improvizatsiyaning milliy ildizlarga ega ekanini ko'rsatadi.

Sahnaviy haqiqat aktyorlik san'atining eng muhim mezonlaridan biridir. Improvizatsiya ushbu haqiqatni yaratishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. M.Qodirov ta'kidlaganidek, sahnaviy haqiqat aktyorning samimiyligi va ichki ishonchidan kelib chiqadi. Improvizatsiya esa ana shu samimiylilikni yuzaga chiqaruvchi asosiy omildir.

Improvizatsiya aktyorning hissiy xotirasi, tasavvuri va psixofizik holati bilan chambarchas bog'liq. Sahna jarayonida aktyor ongli va ongsiz jarayonlarni uyg'unlashtiradi. O'zbek teatrshunosi va munaqqid N.Karimov aktyor psixologiyasi haqida fikr yuritarkan, improvizatsiya aktyorni ichki zo'riqishdan xalos etib, sahnaviy erkinlikni ta'minlashini ta'kidlaydi.

Xo'sh zamonaviy o'zbek teatrida improvizatsiya masalasi qanday? Bugungi kunda o'zbek teatrida improvizatsiya rejissyorlik va aktyorlik izlanishlarining muhim qismiga aylanmoqda. Eksperimental spektakllarda aktyorlarning improvizatsion

imkoniyatlariga keng yo'l ochilmoqda. Bu jarayon aktyorlik ijrosining yangilanishiga va sahnaviy ifoda vositalarining boyishiga xizmat qilmoqda.

Xususan, o'zbek kino san'atida ham improvizatsiya aktyor ijrosining tabiiyligini oshiruvchi omil sifatida qaralmoqda. Kamera oldida aktyor improvizatsiyasi obrazning sun'iylikdan xoli bo'lishini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, improvizatsiya aktyorlik san'atining muhim nazariy va amaliy tarkibiy qismi bo'lib, u aktyorning ijodiy erkinligini ta'minlaydi, sahnaviy haqiqatni yuzaga chiqaradi va obrazni jonli shaklda namoyon etadi. O'zbek teatr an'analari va teatrshunoslari qarashlari improvizatsiyaning milliy aktyorlik maktabida muhim o'rin tutishini tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K.S. Aktyorning o'z ustida ishlashi. - Moskva: Iskustvo, 1989.
2. Chexov M. Aktyor uchun. - Moskva: Iskustvo, 1999.
3. Brook P. Bo'sh makon. - London: Penguin Books, 2008.
4. Grotovskiy Ye. Qashshoq teatr sari. - Moskva: Progress, 2003.
5. Qodirov M. Teatr va zamon. - Toshkent: San'at, 2001.
6. Jalilov T. Aktyorlik mahorati asoslari. - Toshkent: O'qituvchi, 1998.
7. Rizaev Sh. O'zbek xalq teatri. - Toshkent: Fan, 1974.
8. Rasulov A. Stanislavskiy tizimi va o'zbek teatri. - Toshkent, 2005.
9. Karimov N. Teatr psixologiyasi masalalari. - Toshkent: San'at, 2010.
10. Carlson M. Theories of the Theatre. - New York: Cornell University Press, 1993.
11. Berdiyev, X. X. (2024). «DEVON-U LUG 'OTIT TURK» DAGI SHE'RLARDA HOJIB VA RADIF SAN'ATLARI. Philological research: language, literature, education, 4(4), 13-15.
12. Odinayeva, F., & Berdiyev, X. (2024). SOME COMMENTS ON THE LINGUISTIC AND POETIC CHARACTERISTICS OF SHAVKAT RAHMAN'S POEMS. Modern Science and Research, 3(5), 101-103.
13. Xolnazarovich, B. X. (2025). FOLKLOR ASARLARIDA O 'TOVSOZLIKA DOIR BADIY MA'LUMOTLARNING IFODALANISHI. Ustozlar uchun, 1(1), 581-585.
14. Бердиев, Х. Х., & Ашурова, З. Ш. (2020). К ПРОБЛЕМЕ СОПОСТАВИТЕЛЬНОГО АНАЛИЗА ТЕРМИНОВ ЮРТОСТРОИТЕЛЬСТВА. ББК 72+ 74 М43, 488.
15. Бердиев, Х. Х. (2017). ЮРТОСТРОИТЕЛЬСТВО: АКТУАЛЬНЫЕ ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ ОТРАСЛЕВОЙ ЛЕКСИКИ. In Духовность и ментальность: экология языка и культуры на рубеже XX-XXI веков (pp. 32-35).